

bewezen – werd een christen; een succesverhaal voor de zending. De wijze waarop naar Candace werd gekeken, verklaart Mak aan de hand van de Johannes Fabians theorie over het concept van tijd, uiteengezet in zijn boek *Time and the Other*. Volken werden beoordeeld aan de hand van ontwikkelingsstadia: ‘anderen’ werden niet als tijdgenoten gezien, maar als mensen uit een tijd van verre voorouders. Zo werd de koloniale hiërarchie keer op keer bevestigd.

Kochten de zendelingen de kinderen vrij of kochten zij de kinderen? Stimuleerden zij met hun handelen misschien eerder de reeds verboden slavernij dan dat zij daar tegen optraden? Die vragen stelden de leden van de Utrechtse zendingsvereniging voor het eerst in 1895. Aan het vrijkopen kwam niet lang daarna een einde, maar hoe goed waren de bedoelingen nou eigenlijk? En voor wie waren ze goed? Mak plaatst ‘goede bedoelingen’ in haar conclusie tussen aanhalingstekens, maar soms lijkt deze dominees (klein)dochter te worstelen met de kerkgeschiedenis. Zij benoemt het ongemak om aan de goede bedoelingen van zendelingen te twijfelen. In dit mooi geïllustreerde boek lijkt zij dat ongemak te overwinnen en schetst zij een beeld van zendelingen die Nieuw-Guinea en haar bewoners misschien met in hun ogen goede bedoelingen, maar toch vooral met een gevoel van superioriteit, benaderden. Zij deden dat zonder interesse voor de cultuur en met weinig waardering voor de mensen wiens leven, werken, wonen en manier van opvoeden zij probeerden te veranderen ten behoeve van het Christendom en een westerse beschavingsideaal.

Ellen Klinkers

Francesca Piana, *Humanitarian Protection for Prisoners of War and Refugees in the Long Aftermath of the First World War* (Leiden: Leiden University Press, 2024). 299 pp. ISBN 9789087284213.

DOI: <https://doi.org/10.52024/w62k5q34>

Dit boek, een handelseditie van een proefschrift, biedt inzicht in hoe begin jaren twintig van de twintigste eeuw de restanten van de massale bevolkingsverplaatsingen die de Eerste Wereldoorlog had meegebracht, het onderwerp werden van *global governance*. De Volkenbond werd immers de spil in de lokale integratie, hervestiging of repatriëring van deze ontheemden.

Het boek is opgedeeld in drie hoofdstukken. Het eerste deel behandelt de vrijwillige repatriëring van krijgsgevangen Duitse militairen in Rusland en van Russische soldaten die door de Centrale Mogendheden waren geïnterneerd. Deze 400.000 krijgsgevangenen konden slechts terugkeren tegen 1922. Deel twee gaat vooral in op de lotgevallen van de 30.000 Russische vluchtelingen die in 1922 nog in Constantinopel vertoefden. Die Russen, vooral militairen van de Wit-Russische legers, wilden omwille van de regimewisseling in hun vaderland niet terug. Deel drie gaat over de half miljoen Armeense vrouwen en kinderen die begin jaren 20 verbleven in het zich vormende Turkije, of die gevlucht waren naar wat Syrië en Libanon zou worden. Ook voor deze overlevenden van de Armeense genocide (1914-1915) in het Ottomaanse rijk werd de Volkenbond gedurende de jaren twintig ingeschakeld.

De Franse en Britse autoriteiten besteedden de uitwisseling van de krijgsgevangenen uit aan de Volkenbond om de Sovjetunie tot loyale medewerking over te halen. Om dezelfde reden werd Fridtjof Nansen, die in de USSR een goede reputatie had, het hoofd van deze repatriëringsoperatie. Een transnationale coördinatie was ook nodig daar in Centraal en Oost-Europa statelijke capaciteiten sterk waren verzwakt. De nieuwe staten opgericht op de ruïnes van de multinationale rijken stonden nog maar in de steigers. Evenwel ook voor de Volkenbond was het leiding nemen in de inter-statelijke diplomatie haar vuurproef. Bij de logistieke ondersteuning sprongen vooral private humanitaire organisaties bij. Een belangrijke speler was het Rode Kruis die vanuit de opgedane ervaring tijdens de oorlog deze humanitaire operatie concreet uitwerkte. De leiding van het Rode Kruis in Genève zag het als een opportuniteit om zowel intern als naar de statengemeenschap toe haar positie te versterken.

De archieven van de Volkenbond, in het bijzonder het Nansenbureau, samen met die van het Rode Kruis, bieden de auteur een toegang tot dit gebeuren. In aansluiting op de Zwitserse historische onderzoekstraditie wordt met een sterk empirische inslag het verleden gereconstrueerd. Zo wordt de politieke dynamiek van deze repatriëringsoperatie blootgelegd, maar ook het concreet verloop van de operatie wordt op een levendige wijze gepresenteerd. Ook in het tweede en derde deel laat de auteur alle betrokken actoren aan bod komen waarbij vernieuwend is dat de hulpverleners van de globale hulporganisaties ruime aandacht krijgen. Opnieuw was Fridtjof Nansen, nu als Hoge Commissaris voor de Russische Vluchtelingen de spil van het gebeuren. Zijn agentschap

kreeg nauwelijks financiering en kon slechts een handvol mensen te werk stellen, maar Nansen slaagde erin een transnationaal netwerk uit te bouwen van private en publieke actoren. Een netwerk van experts dat snel knelpunten identificeerde en innovatieve oplossingen naar voor schoof. Het voorbeeld bij uitstek is het Nansen paspoort dat in een wereld toenemend gedomineerd door natiestaten de internationale mobiliteit van vluchtelingen faciliteerde. Een vluchtelingenpaspoort waarvoor Nansen zelfs de statengemeenschap kon warm maken. Deze prestatie blijft wat onderbelicht want de auteur gaat niet in op de implementatie van het vluchtelingenbeleid door natie-staten (p.148), maar kiest er voor om de globale samenwerking grondig te belichten. De politieke strategieën van deze globale spelers worden ingebed in hun sociaal-culturele wereldvisie. Zij waren diep overtuigd van de superioriteit van de blanke christelijke beschaving en wezen diversiteit af, maar zweerden bij het harmonieus samenleven binnen etnisch en religieus homogene gemeenschappen.

Wanneer In 1922 de Armeense en Russische vluchtelingen de Sovjet en Turkse nationaliteit werden onttrokken was voor hen de terugweg afgesloten. De duurzame oplossing die de globale spelers voor de Armeense vluchtelingen uittekenden was het opgaan in de herplaatste Armeense natie gesitueerd in de Sovjetunie. Het financieel faciliteren van de hervestiging in Sovjet Armenië was voor de Britse autoriteiten evenwel een onaanvaardbare ondersteuning van het bolsjewisme wat deze oplossing uiteindelijk kelderde. Ook de lokale integratie van Russische vluchtelingen in Constantinopel werd in de loop van de jaren 20 ondermijnd, daar zij in een proces van exclusieve natievorming verdreven werden. Zij die de *globale governance* van het vluchtelingendossier aanstuurden bepleitten nog kleinschalige collectieve hervestigingsoperaties in Latijns Amerika, de Balkan of het Nabije Oosten. Bij deze hervestiging was het Internationaal Arbeidsbureau (IAB) van de Volkenbond intens betrokken. Daar de statengemeenschap het Nansen-bureau ontoereikende financiële ondersteuning toekende zocht deze een bondgenoot in deze beter gefinancierde organisatie. Het IAB, een organisatie binnen de Volkenbond opgezet om de sociale bescherming van werknemers te promoten, kende zichzelf ook een rol toe in het coördineren van internationale arbeidsmigratie. Tussen 1925 en 1928 promootte het IAB de hervestiging van Russische vluchtelingen als een interessante oplossing om arbeidsnoden te lenigen. De auteur beschouwt dat het IAB de vluchtelingen reduceerde tot een “commodity in an exploitative

system, a racialized and gendered labor system the ILO designed" (p.160 en 164), een sloganeske evaluatie die onvoldoende wordt ondersteund door haar onderzoek. Integendeel, in haar relaas blijkt dat de IAB, een tripartite orgaan met vertegenwoordigers van de sociale partners, gevoelig was voor het risico dat vluchtelingen-arbeidsmigratie vormde voor arbeidsbescherming (p. 112). Meer nuance in de beoordeling van de aangereikte oplossingen had hier op zijn plaats geweest.

Dat het moeilijk was een oplossing te vinden voor deze humanitaire crises blijkt vooral bij de Armeense vluchtelingen die in een wereld met strikte gender normen de kwetsbare vluchtelingen bij uitstek waren. Zelfs tien jaar na de genocide vluchtten nog Armeense vrouwen uit de hen toen opgedrongen samenlevingsverbanden. Gezien hun lijden niet internationaal werd erkend kregen ze bij hun nieuwe start geen financiële compensatie. De auteur illustreert deze uitdaging treffend met haar evocatie van twee door de Volkenbond gefinancierde opvanghuizen. Deze microstudie van een huis in Constantinopel en in Aleppo, waar samen tienduizend vrouwen en kinderen hun Armeense leven heropstartten biedt een blik in de realiteit van deze vrouwen, maar vooral van de toenmalige hulpverlening. Dit boek biedt een uitstekend overzicht van de globale elite rond Fridtjof Nansen en het humanitarisme die ze in de jaren twintig uitdroegen.

Frank Caestecker, Universiteit Gent

Antia Wiersma, *Hartstochtelijk, partijloos, feministe. Dr. W.H. Posthumus-van der Goot (1897-1989)* (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2025). 313 pp. ISBN 9789464551846.

DOI: <https://doi.org/10.52024/xxg12n03>

Voor biografieën over vrouwen was 2025 een rijk jaar. Om een niet volledige greep uit het aanbod te doen: er verschenen boeken over uiteenlopende personen als Wilhelmina Drucker, Maria Moltzer, Renate Dorresteyn en Marie du Saar. Ook Dr. W.H. Posthumus-van der Goot (1897-1989) kreeg een serieuze biografie van de hand van Antia Wiersma. Deze biografie werd als proefschrift, met als promotor Mineke Bosch, verdedigd op 18 september 2025 in Groningen.

Wilhelmina Hendrika (Lilian) van der Goot werd in 1897 in Pretoria geboren in een welgesteld Nederlands gezin dat zich in